

Muhammed Rıza Şah'ın Türkiye Ziyareti (15-29 Mayıs 1956)

Muhammad Reza Shah's Visit to Turkey (15-29 May 1956)

Kamuran KARABALIK

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Zonguldak, Türkiye

Zonguldak Bülent Ecevit University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, Zonguldak, Turkey. kamurankbalik@gmail.com

*Bu çalışma, "İran Şah'ı Muhammed Rıza Pehlevi'nin Türkiye Ziyareti (15-29 Mayıs 1956)" başlığıyla I. Uluslararası Karaelmas Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Kongresi'nde (16-19 Kasım 2023), özet olarak sunulmuştur.

Geliş Tarihi/Received 25.09.2024
Revizyon Tarihi/Revision Date 08.10.2024
Kabul Tarihi/Accepted 04.11.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 15.12.2024

Atıf:
Karabalık, Kamuran. "Muhammed Rıza Şah'ın Türkiye Ziyareti (15-29 Mayıs 1956)". *Tarih ve Tarihçi*, 3, sy.2 (Aralık 2024): 76-86.

Cite this article:
Karabalık, Kamuran. "Muhammad Reza Shah's Visit to Turkey (15-29 May 1956)". *History and Historian*, 3, issue.2 (December 2024): 76-86.

Öz

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan siyasi ortam Türkiye ve İran'ı birbirlerine yaklaştırdı. Sovyet Rusya tehdidinin sebep olduğu bu yakınlaşmada iki devlet ilişkilerini geliştirmek amacıyla karşılıklı ziyaretler gerçekleştirdiler. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın 20 Eylül 1955 tarihinde İran'ı ziyaret etmesinden sonra Muhammed Rıza Şah da 15 Mayıs 1956 tarihinde Türkiye'ye geldi. Büyük bir törenle karşılanan Şah, sırasıyla Ankara, Karabük, Zonguldak, İstanbul, Yalova, Bursa, İzmir ve Balıkesir gibi birçok yeri ziyaret etti. Bu ziyaretler sırasında halkın yoğun sevgi gösterileri ile karşılanan Şah, durumdan oldukça memnundu. Ayrıca, Şah'ın bu ziyareti münasebetiyle T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı (PTT) Genel Müdürlüğü tarafından bir lira değerinde olan hatıra pulları basıldı. Onuruna gösteriler yapılan Şah'a, Ankara Belediyesi tarafından fahri hemşerilik, İstanbul Üniversitesi tarafından da fahri hukuk doktorluğu payesi tevcih edildi. Ziyaretleri sırasında her seferinde Türkiye-İran dostluğuna vurgu yapan Şah, 29 Mayıs 1956'da ülkesine döndü.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İran, Muhammed Rıza Şah, Celal Bayar

Abstract

The political environment that emerged after World War II brought Türkiye and Iran closer to each other. In this rapprochement caused by the threat of Soviet Russia, the two states made mutual visits in order to improve their relations. After President Celal Bayar visited Iran on September 20, 1955, Muhammad Reza Shah came to Turkey on May 15, 1956. The shah, who was welcomed with a great ceremony, visited many places such as Ankara, Karabük, Zonguldak, İstanbul, Yalova, Bursa, İzmir and Balıkesir respectively. The shah, who was greeted with the demonstration of intense affection from the people during these visits, was very pleased with the situation. In addition, commemorative stamps worth one lira were issued by Post and Telegraph Corporation of T.R. on the occasion of this visit of the shah. The shah, in whose honor demonstrations were held, was granted honorary citizenship by Ankara Municipality and an honorary doctorate of law degree by İstanbul University. The shah, who always emphasized Turkey-Iran friendship during his visits, returned to his country on May 29, 1956.

Keywords: Turkey, Iran, Muhammad Reza Shah, Celal Bayar.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Türkiye ve İran, Cumhuriyet'in ilanından sonra Osmanlı Devleti döneminde yürütülen politikalardan farklı olarak iç ve dış siyasetini yeniden kurguluyordu. Bu anlamda iki devlet arasında geçmişte yaşanan gerginliklerin aşılması yönünde atılan adımlar sonrasında Rıza Şah 1934'te Türkiye'yi ziyaret etti. Bilhassa Atatürk ve Rıza Şah arasındaki samimi ilişkiler iki devlet arasındaki ilişkilerin olumlu bir hava içerisinde ilerlemesini sağladı. Öyle ki Rıza Şah'ın, ülkesinde gerçekleştirdiği inkılaplarda Atatürk etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Bu da yapılan ziyaretin iki devlet ilişkisi üzerindeki önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca iki devlet arasındaki yakınlaşma karşılıklı olarak önemli sorunların aşılmasını sağlayacak ortamı yarattı.

Atatürk'ün ölümünden sonra ve II. Dünya Savaşı'nın yaklaştığı yıllarda iki devlet ilişkileri daha da önem kazandı. Çünkü iki devlet de stratejik olarak önemli bir noktadaydı. Buldukları konum sebebiyle de emperyalist devletlerin hedefindeydiler. Bu konumlarından ve Dünya düzeninin yeniden şekillenmesinden dolayı da iki devlet ilişkileri önem kazanıyordu. Ayrıca iki devletten birini etkileyen önemli bir gelişme diğerini de doğrudan etkileyecekti. Nitekim savaşın başlaması ve İran'ın bu sıradaki tavrı Türkiye'yi endişelendirmekteydi. Bu endişenin sebebi, İran'ın savaşta tarafsız olmasına rağmen Almanya ve İtalya'ya yöneliminin olmasıydı. Savaşta tarafsız bir tavır sergileyen Türkiye'nin endişeleri sadece bununla sınırlı değildi. Rusların ve İngilizlerin İran üzerindeki etkisi de Türkiye'yi tavır almaya zorluyordu. Türkiye'nin bu endişesi çok geçmeden İran topraklarının Ruslar ve İngilizler tarafından işgal edilmesi ile haklı çıktı. Bu durum Türkiye-İran arasındaki ilişkilerin minimum seviyeye inmesine sebep oldu.

Savaş'tan sonra iki devlet ortak paydada birleşmeye başladılar. Bunun sebebi iki devlet için de Sovyet Rusya'nın tehdit arz etmesiydi. Bu tehdide karşı Batı ülkelerine yaklaşan iki devlet, Sovyet Rusya'ya karşı bu şekilde önlem almaya çalıştılar. Bu arada Sovyet Rusya tehdidinde karşı ABD eksenli bir birlik kurulması gündeme gelse de İran, bir süre bu birliğe katılmaktan çekindi. Bu birlik Bağdat Pakti'ydı. Türkiye'nin liderlik ettiği bu pakta, İran'ı ikna etmek de Türkiye'ye kaldı. Nitekim İran'ı pakta dâhil etmek amacıyla Celal Bayar tarafından İran'a resmi bir ziyaret gerçekleştirildi. Bu ziyaretler neticesinde İran ikna olarak Bağdat Pakti'na katılmayı kabul etti (3 Kasım 1955). Bunun dışında karşılıklı ziyaretler sayesinde iki ülke ilişkileri daha da gelişmeye başladı. Bu sayede Muhammed Rıza Şah 14 Mayıs 1956 tarihinde Türkiye'ye geldi.

Muhammed Rıza Şah, 14 gün süren ziyareti sırasında Ankara, Karabük, Zonguldak, İstanbul, Yalova, Bursa, İzmir ve Balıkesir gibi birçok yeri ziyaret etti. Şah'ın Ankara'da başlayan ziyareti halk tarafından yoğun ilgiyle takip edildi. Onuruna gösteriler yapılan Şah, bu durumdan oldukça memnundu. Şah, ziyaretler sırasındaki nutuklarında her seferinde Türk-İran dostluğuna vurgu yaptı. Bu sebeple bu ziyaret, Türkiye ve İran'ın yeni oluşan dünya dengeleri içerisinde nasıl bir tutum geliştireceklerini göstermesi açısından önemliydi.

Bu çalışma ele alınırken öncelikle Türkiye-İran ilişkileri irdelendikten sonra Şah'ın Türkiye ziyaretinin safhaları Türk basınında çıkan haberler göz önünde bulundurularak adım adım incelenmeye çalışıldı.

1. Şah'ın Türkiye Ziyareti Öncesi Türkiye-İran İlişkilerine Genel Bir Bakış

Pehlevi Hanedanlığı öncesinde Türkiye-İran ilişkileri geçmişten gelen bazı meselelerden dolayı gergindi. Bu meseleler arasında; Sünni-Şii mezhep temelli çekişmeler, İran topraklarının Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında Osmanlı güçleri tarafından zapt edilmesi, sınır sorunları ve buna bağlı olarak sınırdaki Kürt, Ermeni ve Nasturilerin yarattığı sorunlar vardı.¹ 1925'te Pehlevi Hanedanlığı kurulduktan sonra da bilhassa Türkiye-İran sınırında yaşayan Kürt aşiretlerinin sebep oldukları sorunlar sebebiyle iki ülke arasındaki gerginlik bir süre daha devam etti.² Bunun sebebi, Şeyh Sait (1925) ve Ağrı İsyanı'nda (1926-1930) İran'ın Kürt isyancılara destek vermesiydi. İki ülke arasındaki bu mesele 23 Ocak 1932 tarihinde sınırların ayrıntılı bir şekilde belirtildiği antlaşma ile çözüme kavuşturuldu.³ Bu tarihten sonra iki devlet arasındaki gerginlik kısa süreli de olsa sona erdi. Bundan sonra iki devlet arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinin göstergesi olarak Şah Rıza Pehlevi (1934) Türkiye'yi ziyaret etti.⁴

¹ Hasan Berke Dilan, *Türkiye'nin Dış Politikası/Atatürk Dönemi 1923-1939* (İstanbul: Alfa Yayınları, 1998), 74.

² Ahmet Özgiray, *Atatürk'ün Dış Politikası 1919-1938* (İzmir: Selçuklu Basımevi, 1999), 10-11.

³ Bu antlaşma neticesinde Küçük Ağrı olarak anılan bölge Türkiye'ye bırakılırken güneydeki bir arazi İran'a verildi. *T.C Resmî Gazete*, 23 Haziran 1932.

⁴ L. Hilal Akgül, "Rıza Han'ın (Rıza Şah Pehlevi) Türkiye Ziyareti", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, sy. 7/1, (2005): 1-42.

Türkiye-İran arasındaki bu ılımlı hava II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla sona erdi. Bu durumun sebebi, Türkiye'nin savaş sırasında tarafsız bir politika izleyerek toprak bütünlüğünü korumayı amaçlaması, İran'ın ise savaşta tarafsız kalmayı amaçlasa da Almanya ve İtalya'ya karşı bir yöneliminin söz konusu olmasıydı. İran'ın bu yöneliminin sebebi, Alman nüfuzunun ülkedeki rolüydü. Nitekim Almanlar, İran'da teşkilatlanmaya başlamışlardı. Almanların amacı, İran Körfezi'ne ve petrollerine hâkim olarak bu bölge üzerinden Hindistan'a ulaşmaktı.⁵ İran'a bu şekilde nüfuz etmeyi başaran Almanların bir diğer amacı da Türkiye'yi yanına çekmekti. Bu doğrultuda 18 Haziran 1941'de "Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması"⁶ imzalanca da çok geçmeden Almanya, Sovyet Rusya'ya saldırdı (24 Haziran 1941). Bu durum savaşta tarafsız kalmayı düşünen Türkiye'yi rahatlattı. İran ise savaşta tarafsız kalmayı düşünse de durumu tartışmalıydı.⁷ Nitekim İran toprakları Ağustos 1941'de kuzeyden Rusya, güneyden ise İngiltere tarafından işgal edildi.⁸

Savaş süresince Türkiye-İran ilişkilerinin durgun bir seyir izlemesinin tek sebebi İran'ın Almanya ile yakınlaşması değildi. Diğer bir sebep de İran topraklarını işgal eden Rusya ve İngiltere'nin ülkede söz sahibi olmalarıydı. Nitekim Türkiye, İran'ın iç işlerini ilgilendiren meselelerde dahi İngiltere ile görüşüyordu. Örnek vermek gerekirse Basra Körfezi çevresinde yaşayan Kaşkay Türkleri, İngiliz baskısı altındaydı. Bunun sebebi, İngilizlerin Kaşkay Türklerini Alman taraftarı olarak görmeleri ve yarı özerk yaşamaya alışmış olan bu toplumu denetim altına almak istemeleriydi. Türkiye, Kaşkay toplumu üzerindeki bu baskının azaltılması için İngiltere ile bir görüşme gerçekleştirdi. Diğer bir örnek ise savaş bittikten sonra da İran'daki Sovyet Rusya işgalinin devam etmesi tehlikesiydi. Nitekim İran'ın, doğrudan Moskova güdümüne girmesi Türkiye'nin etrafının, Sovyet Rusya birlikleri ve uydu hükümetlerce sarılmasına neden olacaktı. Bu mesele için de Türkiye, İngiltere'den daha duyarlı olmasını istedi.⁹

Türkiye-İran ilişkilerindeki durgunluk dönemi savaştan sonra yerini olumlu bir havaya bıraktı. Bunun sebebi, İran topraklarının Sovyet Rusya tarafından boşaltılmasına rağmen iki ülke için de tehdit arz etmesiydi. Her iki ülke de Sovyet Rusya'yı tehdit olarak gördüklerinden Batı ülkelerine yaklaştılar.¹⁰ Ayrıca İran, bu süre zarfında Ankara Büyükelçiliğine, Haziran 1948'de atama yaptı. Karşılık olarak Ekim 1949'da Türkiye, Tahran büyükelçisi olarak Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nu gönderdi.¹¹ Karaosmanoğlu, İran'da göreve başladıktan sonra Şah ile bir görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşmede Şah, Türkiye-İran ilişkilerine verdiği önemden bahsetti. Hatta Şah, iki ülke arasındaki ilişkilerin babası ile Atatürk dönemindeki kadar samimileşmesi gerektiğini vurguladı ve iki ülke arasındaki ilişkiye hukuki ve siyasi bir şekil vermek gerektiğinin zamanının geldiğinden bahsetti.¹²

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği ilk dönemlerde de Türkiye-İran ilişkileri olumlu yönde devam etti. Nitekim Demokrat Parti'nin, Sadabat Paketi'ni yeniden gündeme getirerek canlandırmak istemesi İran ile olumlu ilişkiler kurulacağı konusunda atılan ilk adım oldu.¹³ 2 Ekim 1950'de ise Tahran'da düzenlenen "II. İslam İktisat Konferansı"na Türkiye'yi temsilen katılan Mümtaz Kavalcıoğlu ve heyeti Tahran'da İranlı yetkililer ve halk tarafından büyük bir misafirperverlik ile karşılandılar.¹⁴ Bunun dışında iki ülke arasında; 10 Eylül 1951'de "*Askerî Talebe ve Subay Mübadelesi Girişimi*" Antlaşması¹⁵, 1 Haziran

⁵ Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası 1919-1938* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2013), 142.

⁶ Bu antlaşmaya göre iki devlet birbirlerinin aleyhinde faaliyete bulunmayacaklar, toprak bütünlüğüne saygı duyacaklardı. Ayrıntılı bilgi için bkz: Selim Deringil, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1986), 121-122.

⁷ Çağatay Benhür, "İkinci Dünya Savaşı'nda İran'ın İşgali ve Türk Basını (1941)", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkic Languages*, sy, 10/9 (Yaz 2015): 80.

⁸ Atay Akdevelioğlu, ve Ömer Kürkçüoğlu, "İran'la İlişkiler", içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, 1919-1980, ed. Baskın Oran, C. I (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 649.

⁹ Akdevelioğlu ve Kürkçüoğlu, "İran'la İlişkiler", 649.

¹⁰ Gökhan Çetinsaya, "Tarihsel Perspektifte Türkiye-İran İlişkileri ve Nükleer Sorun", *İran Dosyası, SETA*, sy, 2-27 (2006): 9-10.

¹¹ Akdevelioğlu ve Kürkçüoğlu, "İran'la İlişkiler", 649.

¹² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 297.

¹³ Gökhan Çetinsaya, "Türk-İran İlişkileri", *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der. Faruk Sönmezoğlu, (İstanbul: Der Yayınları, 2004), 209-210.

¹⁴ Tahran'da düzenlenen İkinci İslam İktisat Kongresi'nin amacı, ülkeler arasında sıkı ticari iş birliğinin kurulmasını sağlamak, farklı yollarla mal değişiminin serbestleştirilmesi, sanayi amaçlı teşebbüsler kurulması, hava ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi, bölge turizminin gerçekleştirilmesiydi. (M. Salih Mercan, "Tahran İkinci İslam İktisat Kongresi, *Yüzüncü Yıl Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ortadoğu Özel Sayısı (2016): 197-204).

¹⁵ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi* (BCA), 30.18.1.2/127.74.20 Tarih: 18.10.1951. Bu antlaşmaya göre, 10 İranlı öğrenci ve subay, Harp Akademisi Zırhlı Birlikler Okulu Temel Kursu, Tekâmül Uçuş Okulu ve Harp Okulu'nda eğitim görecektirdi. Barınma hariç diğer masraflar öğrenciler tarafından karşılanacaktı. Ayrıca Türkiye'den de 5 subay İran Ordusunu tanımları amacıyla İran'a gönderildi (Halime Zehra

1951'de Kültür Anlaşması¹⁶ imzalandı. 11 Ağustos 1952'de de iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla "Türk-İran Dostluk Cemiyeti" kuruldu.¹⁷ Ancak iki devlet arasında ABD eksenli olarak kurulan bu ilişki İran'da Muhammed Musaddık'ın iktidara geldiği 1951 yılına kadar devam etti.¹⁸

Musaddık döneminde (1951-1953) iki devlet arasındaki ilişkiler yeniden durgunluk dönemine girdi. Bunun en önemli sebebi Türkiye, ABD eksenli bir politika izlerken, İran'ın ise Batı karşıtı ve Sovyet Rusya yanlısı bir dış politika izlemesiydi.¹⁹ Bu sebeple gerek Sovyet Rusya tehdidi ve gerekse komünizmden çekinen Türkiye, İran ile ilişkileri minimum düzeyde tutmayı uygun gördü. Nitekim bu dönemde Musaddık'ın, İran petrolünü millileştirme çabalarından dolayı gerilen İran-İngiltere ilişkilerinde Türkiye, Batı yanlısı tutum izleyerek İngiltere'nin yanında yer aldığı gibi İngiltere'nin başlattığı petrol ambargosuna da destek verdi. Bu sebeple iki ülke arasında pek de iyi gitmeyen ilişkiler iyice gerildi.²⁰

Musaddık'ın izlediği politika sebebiyle her ne kadar iki devlet arasındaki ilişkiler gerilse de 1953 yılında Abdul Rıza Pehlevi ve yanındakilerin Türkiye'yi ziyaret etmesi önemli gelişmelerden biri oldu. Ziyaret sırasında samimi ve sıcak bir şekilde ağırlanan Pehlevi ve yanındakiler gördükleri muameleden oldukça memnun kaldılar. Hatta Türkiye'den ayrılmadan önce Menderes ve eşi tarafından kendilerine bir çiçek buketi gönderilmesi bile iki ülke ilişkileri üzerinde kendine yer buldu. Bu sebeple Pehlevi ve yanındakiler, ziyaret esnasında kendilerine gösterilen samimi ilgiden dolayı İran'a döndükten sonra 2 Mayıs 1953'te bir teşekkür telgrafı gönderdiler.²¹

Musaddık'ın 19 Ağustos 1953'te bir darbe ile iktidardan uzaklaştırılması neticesinde Muhammed Rıza Şah yeniden iktidara geldi. Bu durum Türkiye'de olumlu karşılandı ve Şah'a bir tebrik mesajı gönderildi. Bunun dışında Şah'ın yeniden iktidara geçmesi sebebiyle düzenlenen kutlamalara Türk sporcular da gönderildi. Bu kutlamalar sırasında düzenlenen bir geçit töreni sırasında Türk sporcular büyük ilgi gördüler. Tören sırasında Şah yaptığı konuşmada, Türkiye ile İran arasındaki dostluk ilişkisinin ebediyen devam edeceğini vurguladı. Karşılık olarak Celal Bayar da Meclis'in açılış konuşmasında İran ile olan dostane ilişkiye yer verdi.²² 1955 yılına gelindiğinde ise Adnan Menderes, İran'ı ziyaret etti.²³ Bu ziyaret sırasında çok iyi ağırlanan Menderes, Şah ile görüşmelerde bulundu. Bu görüşmeler sırasında Şah'ı Türkiye'ye davet eden Menderes, iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesi için hem iktisadi hem de kültürel çalışmalar yapılması gerektiğini vurguladı.²⁴

Bu dönemde Türkiye-İran arasında cereyan eden bir diğer gelişme de Bağdat Paktı'ydı. ABD, Orta Doğu'da Türkiye'nin liderlik edeceği bir güvenlik paketi kurmak için harekete geçti. Paktin amacı, Sovyet tehdidine karşı önlem almaktı. Bu şekilde ABD, bu pakta Sovyet Rusya saldırısının rotasında bulunan Türkiye, Suriye, İran, Pakistan ve Irak'ın yer almasını istiyordu. ABD Dışişleri Bakanı, John Foster Dulles'a göre Ortadoğu'nun güvenliği bu devletlere dayandırılmalıydı. Çünkü bu devletler, Sovyet tehdidini doğrudan hissediyorlardı. Dolayısıyla bölge devletlerinin bu pakta katılımı bir zorunluluktu.²⁵ Bu bağlamda Dulles, Orta Doğu ülkelerini gezerek bir plan hazırladı. Türkiye, ABD'nin liderliğinde oluşturulacak pakta öncülük edecekti.²⁶ Türkiye'nin pakta bu derece önem vermesinin sebebi güney sınırlarını güvence altına almak ve batıya Türk ittifakının önemini göstermekti.²⁷ Bu dönemde pakta dâhil edilmesi istense de Sovyet Rusya tehdidinden dolayı İran, çekimser bir tutum sergiledi. Bu durum Türkiye'yi rahatsız etti. Bunun üzerine Şah'ı ikna etmek için 18 Eylül 1955'te Celal Bayar, İran'a gitti. Bayar, İran'ın pakta üye olmasını geciktirmesinin sebebinin ABD'den daha fazla askerî yardım almak istemesi ve

Mangör, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye-İran İlişkilerinin Kronolojik Olarak İncelenmesi", *CJas (Cappadocia Journal of Area Studies)*, sy, 2/2 (2020): 171).

¹⁶ Bu antlaşma ile iki devlet arasındaki kültürel ilişkileri geliştirmek amaçlanmıştır (BCA., 30.18.1.2/125.42.14, Tarih: 07.06.1951).

¹⁷ *Türk-İran Dostluk Cemiyeti Nizamnamesi* (İstanbul: İstanbul Matbaacılık, 1965), 3-17.

¹⁸ Akdevelioğlu ve Kürkçüoğlu, "İran'la İlişkiler", 649.

¹⁹ Mangör, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye-İran İlişkilerinin Kronolojik Olarak İncelenmesi", 173.

²⁰ Çetinsaya, "Tarihsel Perspektifte Türkiye-İran İlişkileri ve Nükleer Sorun", 10-11.

²¹ BCA, 30.1.0.0/35.213.12 Tarih: 11.05.1953.

²² Mangör, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye-İran İlişkilerinin Kronolojik Olarak İncelenmesi", 174.

²³ BCA., 30.1.0.0/1.8.20 Tarih: 23.9.1955.

²⁴ *Akşam*, 17 Mayıs 1955.

²⁵ Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "Ortadoğu'yla İlişkiler", içinde *Türk Dış Politikası, 1919-1980*, ed. Baskın Oran, C. 1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 620.

²⁶ Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası* (Ankara: A.Ü. S.B.F. Yayınları, 1983), 354.

²⁷ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çev. Petek Demir (Ankara: Mozaik Yayınları), 127.

ülkedeki Musaddık ve sol grupların göstereceği tepki olduğunu anladı.²⁸ Ancak Türkiye'nin yoğun çabası sonuç verdi ve İran, Türkiye'nin aracılığıyla 3 Kasım 1955 tarihinde pakta katıldı.²⁹

1. Muhammed Rıza Şah'ın Türkiye Ziyareti

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın davetlisi olarak Muhammed Rıza Şah ve eşi Prenses Süreyya 15 Mayıs 1956 tarihinde Ankara'ya geldiler. Rıza Şah ve refikası havaalanında Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından karşılandı. Bu karşılama törenine muhalif parti liderlerinden sadece Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı İsmet İnönü davet edildi. Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ile Hür Parti Genel Başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ise karşılama törenine davet edilmediler. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ile Ulus Gazetesi Baş Muhariri Hüseyin Cahit Yalçın da elçilik tarafından törene davet edildiler. Bunlar dışında İstanbul gazetelerinin muhabirleri daha önceki kabul merasimlerine davet edilmelerine rağmen bu sefer havaalanındaki resmikapule dahi çağrılmadılar.³⁰

Karşılama töreninden sonra Muhammed Rıza Şah, Ankara Radyosu'nda Farsça bir konuşma yaparak iki ülke dostluğuna vurgu yaptı:

“Çok uzun zamandır bu güzel memleketi ziyaret ederek mert ve asil milletinizle temasa gelmeyi hararetle arzu ediyordum. Bugün bu arzumun muvaffakiyetle tahakkuk ettiğini görmekte bahtiyarım. Şahsım ve milletim namına, Türk kardeşlerimize candan saygılarımızı ifade etmekle müteheyyicim. Merhum Rıza Şah'ın ve merhum Atatürk'ün aydınlık fikirleri ve kavi ellerinin rehberliği ile dostluğumuz o kadar sağlam temeller üzerine kurulmuştur ki, Allah'ın inayetiyle bu dostluk zamanımızın tahribatına mukavemet etmiş ve günden güne kuvvetlenip sıkılaştığını görmek bizler için mümkün olmuştur. Bağdat paktına iltihakımızın teşriki mesaimin gittikçe daha sıkı ve faal bir hale gelmektedir. Tam bir iş birliği ile sulhu temin edebileceğimizi, müşterek sevinçlerimizi paylaşıp müteakbil terakkilerimizden faydalanacağımızı ümit ediyorum...”³¹ Şah konuşmasını “İran-Türk dostluğu ve ittifakı ilelebet payidar olsun”³² diyerek bitirdi.

Rıza Şah ve eşi Prenses Süreyya, bu konuşmadan sonra havaalanından Ankara şehir merkezine doğru yola çıktılar. Yol boyunca halkın yoğun tezahüratları arasında şehre giren Şah ve eşi, bir süre istirahat ettikten sonra beraberindekiler ile Anıtkabir'i ziyaret ettiler. Daha sonra Şah için Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan ve Başbakan Adnan Menderes tarafından akşam yemeği tertip edildi. Akşam yemeğine muhalif parti liderlerinden sadece CHP Genel Başkanı İsmet İnönü davet edildi. İran Büyükelçisinin düzenlediği kabul resmine de CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek çağrıldı. Buraya da yine müstakil gazetelerin sahipleri ile muhalif gazeteciler davet edilmediler.³³

Şah'ın Türkiye ziyareti münasebetiyle T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı (PTT) Genel Müdürlüğü tarafından bir lira değerinde olan hatıra pulları basıldı. Hatıra pulları satışa sunulduktan kısa bir süre sonra tükendi. Bu sebeple sabahın erken saatlerinden itibaren postane önünde toplanan pul meraklılarının çoğu bu pulları temin edemediler.³⁴ Fakat çok geçmeden PTT idaresi tarafından basılan 50 bin seri pulun ilk günden itibaren karaborsaya düştüğü anlaşıldı. Hakiki fiyatı 4 lira olan pulların fiyatı 60 liraya kadar çıktı. Basılan bu pulların 28 bin serisi İstanbul'a ayrılrsa da 23 bin serisi iki saat gibi kısa bir süre zarfında tükendi. Daha sonra yapılan araştırmalar neticesinde bazı kişilerin çok önceden para yatırarak kendilerine büyük miktarda pul ayırdıkları ve bu şekilde karaborsaya sürdükleri ortaya çıktı. Bu pulları karaborsaya sürenler hakkında polis soruşturma başlattı. Bu sebeple kendilerine pul ayrılmamış olan konsolosluklar yaşanan bu durumdan dolayı PTT idaresini protesto ettiler.³⁵

Şah'ın Ankara ziyareti kaldığı yerden devam etti. 16 Mayıs'ta Türk Ocağında Şah için bir tören düzenlendi. Bu törende Şah'a fahri hemşehrilik belgesi verilecekti. Törenin açılış konuşmasında Ankara Belediye Reisi Orhan Eren; Şah'ı, Ankara halkı ve şehir meclisi adına selamladı ve şunları söyledi:

²⁸ Akdevelioğlu ve Kürkçüoğlu, “İran'la İlişkiler”, 652.

²⁹ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (İstanbul: Alkım Yayınları, 1999), 267.

³⁰ Yeni Sabah, 16 Mayıs 1956.

³¹ Tan, 16 Mayıs 1956; Yeni İstanbul, 15 Mayıs 1956.

³² Akşam, 16 Mayıs 1956.

³³ Akşam, 16 Mayıs 1956.

³⁴ Akşam, 16 Mayıs 1956.

³⁵ Ulus, 20 Mayıs 1956.

“Majestelerinin yüksek şahsında İran Türk kardeşliğinin de baliğ bir timsalini bulmakta ve bu kardeşliğimizin Bağdat Pakti içinde yalnız memleketlerimiz için değil bütün hür dünya için çok hayırlı bir ittifak mertebesine ulaşmış olmasından derin bir iftihar ve inşirah duymaktayız. Bugün Melike hazretleri ile birlikte majestelerinin huzurları ile buraya şeref vermeleri, onun bizim için arz ettiği manevi kıymeti en yüksek derecesine ulaştırmış bulunmaktadır”³⁶

Bu konuşmadan hemen sonra Orhan Eren, Şah’a Ankara Belediye Meclisinin aldığı karar doğrultusunda fahri hemşehrilik belgesini gümüş mahfazası içinde takdim etti. Bunun dışında Hacıbektaş taşından yapılmış bir kutu ile bir vazoyu Ankara Belediyesinin ufak bir hatırası olarak kabul etmeleri için Şah ve eşine ricada bulundu.³⁷ Bu belgenin kendisine takdiminden dolayı Şah, kısa bir konuşma yaparak gösterilen hüsnü kabule teşekkür etti ve bunun Türk milletinin İran milletine olan bağlılığının bir sembolü olduğunu belirterek şunları ifade etti:

“Merhum hükümdar pederimle büyük Atatürk arasındaki derin dostluk rabitaları benim için daima şayanı hürmet olmuştur. Onun için şimdi burada biz iki büyük rehberin hatıralarını, derin bir heyecanla meşbu olarak yad ediyorum. Onların sağlam bir temel üzerine kurmuş oldukları büyük eseri, İran-Türk dostluğunu bizler ebedi kılmalıyız”³⁸

Buradaki merasimden sonra Şah ve eşi Türk Ocağında babası Rıza Şah Pehlevi’nin daha önce Türkiye’yi ziyaret ettiği sırada kaldığı odayı gezdiler. Buradan sonra Ankara Devlet Konservatuarını ziyaret eden Şah ve eşi, kendileri için hazırlanan bir gösteriyi izlediler ve buradaki çalışmalar hakkında bilgi aldılar. Konservatuvardan sonra Kız Teknik Öğretmen Okuluna giden Şah ve eşi, öğrenci ve öğretmenlerin yoğun sevgi seli ile karşılaştılar. Okul müdiresi tarafından kendilerine okulun çalışmaları hakkında bilgi verildi ve öğrencilerin hazırlamış oldukları çalışmaların numuneleri kendilerine gösterildi. Daha sonra Şah ve eşi için dikiş kısmında hazırlanan elbiselerden oluşan bir defile tertip edildi. Bu gösteriden sonra Şah ve eşi kendileri için ayrılan Hariciye Köşküne geçtiler.³⁹ Aynı gün Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından Şah ve eşi onuruna Çankaya Köşkünde bir yemek verildi. Şah, kendi onuruna düzenlenen akşam yemeğinde; Ankara halkının sevgi gösterilerinden duyduğu memnuniyeti dile getirdi ve İran’ın Bağdat Pakti’na katılmasıyla ittifakın daha sağlam teşekkül ettiğini vurguladı.⁴⁰

Şah, Ankara’da temaslarına devam ederken Ankara hipodromda bir askerî geçit töreni düzenlendi. İki saat süren bu törene Ankara halkının dışında vekiller, askerî ve mülki erkân da hazır bulundular. Mareşal üniformasını giyen Şah ile Bayar bir araba ile onları takiben Prenses Süreyya ile Reşide Bayar başka bir araba ile tören alanına geldiler. Şah ve Bayar önce kendilerini alkışlayan halkı sonra şeref kıtasını selamladılar ve tören alanında kendilerine ayrılan yere oturdular. Bu sırada iki devletin millî marşları çalındı ve geçit resmi başladı. Önce mehter takımı kendine has musikisi ile yürüyüşe geçti. Daha sonra yeniçeriler, leventler ve yalın kılıç geçen sipahiler onları takip etti.⁴¹

Mehter takımı ve diğerlerinin yürüyüşünden sonra Türk ordusu geçit resmi Kara, Deniz ve Hava Harp okulları sancak kıtaları ile başladı. Burada sancak muhafızları arasında kız öğrencilerin bulunması Şah’ın dikkatini çekti. Bu sırada üç uçak birbirine bağlı ipler üzerine gerilmiş Türk ve İran sancaklarıyla geçtiler. Sancakları, Harp Okulları ile yedek subay okullarının geçitleri takip etti. Jet filoları da iki ülke devlet başkanlarını selamlayarak geçtiler.⁴² Büyük bir dikkatle geçit törenini izleyen Rıza Şah, Celal Bayar’a dönerek memnuniyetini şu sözlerle dile getirdi: *“Bu geçit resmi fevkalade oldu. Türk ordusu ile iftihar ediyorum. Bu ordu her bakımdan tebrike layıktır.”⁴³*

Geçit töreni sona erdikten sonra Prenses Süreyya, “Türk Kadınlar Birliği” merkezini ziyaret etti. Burada Süreyya, Türk kadınlarının Türk-İran kadınları arasında daha sıkı bir iş birliği kurulması hususunda gösterilen arzularını memnuniyetle karşıladı. Daha sonra “Türk El Sanatlarını Tanıtma Derneğini” ziyaret eden Süreyya, burada muhtelif bölgelerin işleme eserleri hakkında bilgi aldı. Hatıra olarak kendisine Türk motifleriyle bezenmiş birtakım hediyeler takdim edildi. Dernek

³⁶ Cumhuriyet, 16 Mayıs 1956.

³⁷ Cumhuriyet, 16 Mayıs 1956.

³⁸ Milliyet, 17 Mayıs 1956.

³⁹ Cumhuriyet, 17 Mayıs 1956.

⁴⁰ Akşam, 17 Mayıs 1956.

⁴¹ Milliyet, 18 Mayıs 1956.

⁴² Milliyet, 18 Mayıs 1956.

⁴³ Yeni İstanbul, 18 Mayıs 1956.

ziyaretinden sonra “Hitit Müzesi”ni gezen Süreyya’ya buradaki eski eserler hakkında bilgi verildi. Kendisine bu ziyaret esnasında tarihi eserlerden birisinin kopyası ile üzerine Hitit sembolü çift başlı bir kartal kabartma olarak işlenmiş bakır bir tepsi hediye edildi.⁴⁴ Bu arada Şah da beraberindeki heyetle birlikte Harp Okulunu ziyaret etti. Okuldaki dersaneleri gezen Şah, ayrıca kendisi için tertip edilen gösterileri izledi. Bu gösterilerden oldukça etkilenen Şah, subaylara şöyle hitap etti:

“Tam bir saatimi harp Okulu öğrencileri arasında geçirdim. Bu benim askerlik hayatımın en müstesna anıdır. Çünkü bu bir saatin başından sonuna kadar her dakikasında iki memleketin dostluğunu kardeşliğini ve ittifakını müşahede ettim. Yaptığınız spor hareketlerinde sizin de bedeni ve ruhi kudretinizin manasını bizzat gördüm. Türkiye’nin istikbali ve mukadderatı sizin gibi kuvvetli ve enerjik gençlerin eline verilmiştir. Bugünkü hareketleriniz de buna layık ve muvaffak olduğunuzu göstermiş bulunuyorsunuz. Cenab-ı haktan Harp Okulu talebeleri için başarılar niyaz ederim. Yaşasın-Türk İnan Dostluğu” diyerek konuşmasını sonlandırdı.⁴⁵

18 Mayıs’ta Türk ve İran bayraklarının dalgalandığı, Türkçe ve Farsça “Hoşgeldiniz” ibarelerinin yazılı olduğu yollardan geçen Şah ve eşi, Ankara Sarıyar Barajını ve hidroelektrik santralini ziyaret ettiler. Burada Şah ve eşine, Etibank Umum Müdürü ile Devlet Su İşleri Umum Müdürü Süleyman Demirel, Etibank Sarıyar Tesis Müdürü grubu Reha İren tarafından akarsular, yapılmakta olan barajlar, Türkiye’nin elektrifikasyon politikası termik ve hidro-elektrik santraller, Kuzey Batı Anadolu’da yapılmakta olan elektrifikasyon çalışmaları, havayi hatlar ve Sarıyar Barajı hakkında geniş bilgi verildi.⁴⁶ Daha sonra Ankara Valisi Cemal Gökten, Şah ve eşi şerefine barajda bir yemek verdi. Yemekte Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Büyük Millet Meclisi Reisi Refik Koraltan, Başbakan Adnan Menderes ile bazı vekiller ve eşleri katıldı. Burada şaha PTT Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanan hatıra serilerini içeren birer albüm takdim edildi. Aynı gün içerisinde Kızılay Genel Merkezini ziyaret eden Prenses Süreyya, burada büyük bir merasimle karşılandı. Süreyya, Kızılay’a 10 bin lira bağışta bulundu. Daha sonra Millî Savunma Bakan Vekili ve Kızılay Genel Başkanı Şemi Ergin tarafından kendisine madalya takıldı.⁴⁷

Ankara’daki temasları sona eren Şah ve eşi, 20 Mayıs’ta Karabük ve Zonguldak’a gitmek için hazırlandılar. Ancak Şah ve eşi, buradan ayrılmadan önce Ankaralılara bir veda hitabesi irat ettiler:

*“Güzel şehrinizden ayrılmadan evvel Ankaralılara bize göstermiş oldukları candan yakınlık ve muhabbetten dolayı şükranlığımın iblağına tavassut buyurmanızı rica ederim. Hayatımızın en unutulmaz günlerinden birkaçını burada geçirdik. Şahsınız vasıtasıyla muhterem Ankaralılara arzı veda ederken kalbî selam ve sevgilerimi de sunarım”*⁴⁸

Ankara’dan Karabük’e geçen Şah ve eşi daha sonra Zonguldak’a geçtiler ve Çatalağzı elektrik santralini ziyaret ettiler. Zonguldak’ta halkın yoğun tezahüratları ile karşılandılar. Burada kömür işletmeleri tesisleri hakkında kendilerine bilgi verildi.⁴⁹ Daha sonra bu ziyaretin hatırası olarak şaha, bir madenci heykeli, prenses Süreyya’ya ise işlemeli bir şal hediye edildi.⁵⁰ Şah’ın Zonguldak ziyareti sırasında en dikkat çekici nokta Sovyet Ticaret Ataşesinin ziyaretten iki gün önce Zonguldak’a gitmiş olmasıydı. Şah’ın karşılama töreninde de tesadüfen bulunan ataşenin bu şekilde aniden ortaya çıkması hayretle karşılanan bir mesele oldu.⁵¹ Şah, aynı gün refakatinde 6 destroyer bulunan Savarona yatı ile İstanbul’a hareket etti.⁵²

Celal Bayar’ın refakatinde İstanbul’a giden Şah ve eşi, 21 pare top atışıyla karşılandılar. İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, Büyükdere koyunda Savarona’ya çıkarak Şah ve beraberindekileri karşıladı. Bu sırada Savarona’ya yaklaşan balıkçılar da Şah ve eşine birer bayrak verdiler. Beykoz önlerinde Haydarpaşa, Boğaziçi ve Anadolu Hisarı vapurlarını dolduran binlerce insan da Şah ve beraberindekilerini alkışlarla karşıladılar. Şah ve eşinin halkın tezahüratlarına karşılık mukabelede bulunmaları halkı daha da heyecanlandırdı. Bundan sonra Sarayburnu’na giden Şah ve beraberindekiler⁵³ yolun iki tarafında

⁴⁴ Cumhuriyet, 18 Mayıs 1956.

⁴⁵ Milliyet, 18 Mayıs 1956.

⁴⁶ Yeni İstanbul, 19 Mayıs 1956.

⁴⁷ Cumhuriyet, 19 Mayıs 1956.

⁴⁸ Her Sabah, 21 Mayıs 1956.

⁴⁹ Yeni İstanbul, 21 Mayıs 1956.

⁵⁰ Ulus, 21 Mayıs 1956.

⁵¹ Yeni Sabah, 23 Mayıs 1956.

⁵² Yeni İstanbul, 21 Mayıs 1956; Vakit, 21 Mayıs 1956.

⁵³ Akşam, 21 Mayıs 1956.

ellerinde iki devletin bayrakları olan Türk ve İranlı öğrenciler bulunuyordu. Bu arada Sarayburnu'ndaki protokolde gazetecilerin devletin resmî bir misafirini izlemelerine izin verilmedi. Sebep olarak da basın kartlarının uygun olmadığı gösterildi. Bu sebeple gazeteciler ile polis arasında sert tartışmalar yaşandı. Özel davetiyesi olan gazeteciler de “*Jaket atay giymeyen gazeteci merasimi takip edemez*” denilerek geri çevrildiler. Bu arada sadece Zafer Gazetesi ile Anadolu Ajansı muhabirlerinin merasimi takip etmelerine izin verildi. Buradaki karşılama töreninde İstanbul Milletvekillerinden Dr. Lütfü Kırdar, Dr. M. Sarol, Celal Türkgeldi ve Firuzan Tekil bulunuyordu. Hahambaşı ile Amerikan, İngiliz, İsrail, Yunan Lübnan, Mısır ve Rus konsolosları da buradaydılar.⁵⁴

Gökay tarafından Prenses Süreyya'ya bir buket çiçek takdim edildi. Daha sonra millî marş okunduktan sonra askerî kıta teftiş edildi. Mebuslar, mülki erkân, İran konsolosluk erkânı Şah'a takdim edildi. Misafirler daha sonra Yıldız Sarayı'na hareket etiler. Akşam da Gökay tarafından Şah şerefine Beylerbeyi Sarayı'nda yemek verildi.⁵⁵ Gökay, misafirlere ziyafetten sonra İstanbul adına Olgunlaşma Enstitüsünde gayet sanatkârane işlenmiş bir çay takımı, Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikasında özel olarak yapılan ve İran Şehinşahi armalı bir şekerlik ile bir sürahi ve bir de altından yapılmış şehir rozeti takdim etti.⁵⁶

Şah ve eşi onuruna 21 Mayıs 1956'da Metristepe'de askerî tatbikat yapıldı. Tatbikatta Muhammed Rıza Şah, Celal Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes, Milletvekilleri, Genelkurmay Başkan Vekili, Birinci Ordu Müfettişi, Generaller, Amiraller, Amerikan askeri heyeti başkanı, azaları, yabancı ataşemiliterler, basın mensupları ve davetliler vardı. Tatbikatın ismi “kardeşlik tatbikatı” olarak geçiyordu. Tatbikata bir piyade alayı, sekiz topçu taburu, iki havan bölüğü, bir tank taburu, bir istihkâm bir de gizleme bölüğü katıldı.⁵⁷

Askerî tatbikattan sonra İstanbul Üniversitesi tarafından İran Şahı'na fahri hukuk doktorluğu payesi tevcih edildi. Buradaki törene de Zafer Gazetesi mensupları dışında hiçbir gazeteci ve fotoğrafçı alınmadı. Gazetecilerin bütün talepleri de geri çevrildi. Bundan sonra “İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği” tarafından Şah'a altın bir rozet ve şeref üyeliği tevcih edildi.⁵⁸

İstanbul'dan Gölcük'e gitmek üzere yola çıkan Şah ve refikası Yassıada'ya çıkarak buradaki deniz tesislerini gezdiler. Yassıada'yı ziyaret hatırası olarak kendisine bir meç, kraliçeye ise bir deniz subay kokardı hediye edildi.⁵⁹ Buradan Savarona gemisi ile Gölcük'e geçen Şah ve eşi, Yavuzun attığı 42 pare topla selamlandılar. Gölcük fabrikası müdürlüğünce Şah'a Gölcük ziyaret hatırası olarak dümen dolabı içinde bir gümüş tablo hediye edildi. Ayrıca misafirler Gölcük'e gelirken donanma tarafından başarılı bir deniz tatbikatı yapıldı. Buradan da Yalova'ya geçen Şah ve eşi geceyi Yalova Cumhurbaşkanlığı Köşkünde geçirdiler.⁶⁰ Yalova'dan sonra Gaziantep Muhribi ile Mudanya'ya geçen Şah ve eşi, halkın yoğun tezahüratlarıyla karşılandılar.⁶¹ Burada da askerî merasimle karşılanan Şah ve eşi, Mudanya iskelesinde Türk ve İran millî marşlarını dinledikten sonra ihtiram kıt'asını teftiş ettiler. Mudanya'da da coşkulu halk tarafından karşılanan Şah, tezahüratlar arasında Bursa'ya hareket etti. Aynı gün Bursa'ya varan heyet burada Vali Köşküne gittiler. Buradan Çelikpalas'a geçen Şah ve beraberindekilere yemek verildi ve daha sonra Celal Bayar tarafından şehir gezisine çıkarıldılar. Muradiye Türbeleri, Yeşil Cami ve Yeşil Türbe ziyaret eden Şah ve beraberindekileri caddeleri dolduran Bursa halkı coşkulu bir şekilde alkışladılar.⁶²

Bursa'dan sonra Savarona okul gemisi ile İzmir'e giden Şah ve eşi limana vardıklarında burada misafir bulunan Amerikan donanmasının Akdeniz Altıncı Filosuna mensup harp gemileri, Grandi direklerine Türk ve İran bayraklarını toka ederek 42 pare top atımı ile iki devlet adamını selamlamağa başladılar. Bu sırada Amerikan bahriyelileri de selamlamaya iştirak etiler. Devlet reislerini ve Prenses Süreyya'yı taşıyan Savarona okul gemisi İzmir Cumhuriyet meydanını dolduran İzmir halkının

⁵⁴ *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1956.

⁵⁵ *Akşam*, 21 Mayıs 1956.

⁵⁶ *Akşam*, 22 Mayıs 1956.

⁵⁷ *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1956.

⁵⁸ *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1956.

⁵⁹ *Vakit*, 24 Mayıs 1956.

⁶⁰ *Akşam*, 24 Mayıs 1956.

⁶¹ *Yeni İstanbul*, 25 Mayıs 1956.

⁶² *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1956.

tezahüratları arasında sahile yanaştı. Şah'ı burada Bakanlar, generaller ve daha birçok devlet ileri gelenleri "hoş geldiniz" diyerek karşıladılar. Prenses Süreyya'ya da beyaz ve kırmızı karanfillerden yapılmış bir buket takdim edildi. Burada Şah ve beraberindekiler halkın sevgi tezahüratları arasında Efes'e hareket ettiler. Efes harabelerini müteakiben Meryem Ana evini ziyaret eden Şah, burada kendilerine verilen izahatı dinlediler.⁶³

26 Mayıs'ta İzmir ziyaretini tamamlayan Şah ve Celal Bayar, Savarona ile İstanbul'a döneceklerdi. İstanbul'a dönmeden önce Bayar ile Balıkesir'e giden Şah ve eşi, halkın coşkun tezahüratları ile karşılandılar. Balıkesir hava üssünde İran ve Türk millî marşları çalındıktan sonra hava gösterileri başladı. Burada 90 jet uçağının geçit resminde 4 jet uçağının da akrobatik hareketlerinde hazır bulundular. Şah, uçak pilotlarını tek tek tebrik etti. Daha sonra otomobillerle Karaman köyüne gidilerek havadan yerdeki hedeflere yapılan isabetli atışlar tatbikatında bulundular. Şah burada Havva Kuvvetleri Komutanını tebrik eden Şah, tekrar İstanbul'a gitmek için İzmir'e döndü.⁶⁴

İstanbul'a dönen Şah ve eşi, Savarona okul gemisi ile limana geldikleri zaman Dolmabahçe önünde bulunan Amerikan filosu 42 pare top atımı ile iki devlet reisini selamladı. Gemiler Türk ve İran bayraklarını direklerine toka etmişlerdi. Savarona demirledikten sonra Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan, Vali ve Belediye Başkanı Gökay ile refikası gemiye çıkarak misafirleri karşıladılar. Gemiden ayrılırken merasimle uğurlanan Şah, Deniz Kuvvetleri Kumandanına veda ederek şöyle dedi:

"Türk bahriyesinin göstermiş olduğu hüsnü kabule ve Savarona okul gemisinde geçen çok güzel günler için teşekkür etmek isterim. Türk bahriyesinin bütün subay, astsubay ve eratına saadetler dilerim" bundan sonra Şah ve Celal Bayar, Dolmabahçe rıhtımında mülki ve askerî erkân tarafından selamlandılar. Prenses Süreyya ise Savarona okul gemisinden bir başka römorkörle ayrılarak Adalara gitti.⁶⁵ Prenses Süreyya İstanbul'a döndükten sonra Çanakkale denizaltısı ile 60 kadem derinliğe daldı. Hayatında ilk kez denizaltı ile dalış yaptığını söyleyen Süreyya, bundan büyük zevk duyduğunu ekledi.⁶⁶

15 günlük Türkiye ziyaretinden sonra Şah ve eşi 29 Mayıs'ta Tahran'a geri döndüler. Ülkesine dönmeden önce, Şah tarafından hazırlanan bir radyo mesajı yayınladı:

*"Aziz Türkiye'nin ziyaret ettiğimiz her köşesinde bizleri tam bir birlik ruh havası içinde ve içten gelen bir yakınlık ve alaka ile karşılayan asil Türk milletinin izhar eylediği yüksek hissiyata teşekkürde bulunmayı bir vazife bilirim. [...] Biz bu seyahatimizde kardeş Türk milletine diğer bir kardeş milletimizin temiz duygularını armağan olarak getirdik. Şimdi kardeşlerimizin kalbî muhabbetlerinin hissedilir, gözle görülür müşahhas delil ve eserleriyle birlikte İran'a götürdüğümüzden, aynı zamanda aramızdaki bağlılığın en sağlam temel ve esaslarını teşkil eden hakiki ve manevi irtibat ve münasebetleri takviye ve tarsin ettiğimizden dolayı çok büyük sevinç duymaktayız. Mülakat ve görüşmelerimizin bu hissiyatı karşılıklı olarak belirtmekten başka bir gayesi yoktu. Çünkü memnuniyetle ifade edeyim ki, ortada doğrudan doğruya teması icap ettirecek müşkül meselelerimiz mevcut değildi. İşte bu hâl ve keyfiyetin, müşterek dava ve menfaatlerimizi en iyi şekilde garanti etmekte olduğuna emin bulunuyorum. [...] Ben ve imparatoriçe, Reisicumhur hazretleri ile Türkiye hükûmeti erkânından ve Türk milletinden o kadar geniş ve büyük lütfu muhabbet gördük ki buna teşekkür edebilmek pek kolay değildir. Seyahatimiz boyunca ve ziyaretlerimiz esnasında her yerde Türk millerinin, bizleri candan karşılamak yolunda gösterdikleri yakın alaka ve içten gelen sıcak duygular, alışılmış resmi teşrifatin çok üstünde ve dışında idi. Asla unutulmayacak olan nokta ve gönüllerimizde yer eden tatlı hatıradadır. [...] Necip ve çalışkan Türk milletinin nail olduğu ve Reisicumhur celal Bayar hazretlerinin yüksek rehberliği altında gelişmekte bulunan şümüllü ve süratli ilerleme hamleleri bizleri son derece memnun ve bahtiyar kılmıştır. Ulu Tanrı'dan Celal Bayar Hazretlerinin sağlığı ile başarılarının mütemadiyen artması, dost ve kardeş Türk milletinin saadeti ve Türkiye ile İran arasındaki ittifak ve iş birliğinin devamını niyaz ederim"*⁶⁷

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı siyasi ortam Türkiye ve İran'ı birbirlerine yaklaştıran önemli bir etken oldu. Bu etkenlerden en önemlisi Sovyet Rusya'nın iki devlet için de tehdit arz etmesiydi. Bu tehdit sonraki süreçte ABD öncülüğünde

⁶³ Cumhuriyet, 26 Mayıs 1956.

⁶⁴ Akşam, 27 Mayıs 1956.

⁶⁵ Cumhuriyet, 28 Mayıs 1956; Son Telgraf, 28 Mayıs 1956.

⁶⁶ Zafer, 28 Mayıs 1956; Vakit, 28 Mayıs 1956.

⁶⁷ Akşam, 30 Mayıs 1956.

bölge devletlerini kapsayan Bağdat Pakti'nin kurulmasının yolunu açtı. Diğer taraftan bu durum Türkiye ve İran devletleri arasında ilişkileri geliştirmek için karşılıklı ziyaretleri ön plana çıkardı. Nitekim Bayar'ın, Şah'ı Bağdat Pakti'na katılmaya ikna etmek için İran'ı ziyaret etmesi hem iki devlet ilişkilerini geliştirdi hem de İran'ın pakta katılması üzerinde etkili oldu.

Celal Bayar'dan sonra Muhammed Rıza Şah'ın Türkiye ziyaretinin uzun sürmesi ve bu ziyaret sırasında Şah ve eşine gösterilen ilgi, ziyaretin önemini ortaya koymaktadır. Bunun dışında Şah'ın ziyaret sırasındaki nutukları da Türkiye'ye karşı olan ilgisini göstermesi açısından önemlidir. Şah'ın bu ziyareti elbette sadece Türkiye'de ilgi görmedi. Bilhassa ABD ve Rusya tarafından da yakından takip edildi. ABD donanması ziyaret sırasında Şah'ı selamlarken, Rusya'nın da Şah'ın Zonguldak ziyareti sırasında ataşesini buraya göndermesi bu ziyaretin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesiydi. Dolayısıyla ziyaret; yalnızca iki ülke arasındaki basit bir diplomatik ilişki olmaktan çok, Türkiye ve İran'ın yeni oluşan dünya dengeleri içerisinde nasıl bir tutum sergileyeceklerinin dünya devletleri tarafından yakından izlendiği bir süreç oldu.

Muhammed Rıza Şah'ın ziyareti Türkiye'deki iktidar ile muhalefet arasındaki ilişki hakkında da ipuçları vermesi açısından önemlidir. Örneğin, Şah'ın Türkiye'ye ziyareti sırasındaki kabul merasimlerine CHP Genel Başkanı İsmet İnönü dışında diğer muhalefet parti liderlerinin davet edilmemeleri iktidar ile muhalefet partileri arasında sorunların olduğunu göstermektedir. Bir diğer örnek de Şah'ın ziyaretini takip eden muhalif gazetelere zorluklar çıkarılması da dönemin siyasi ortamı hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

30.18.1.2/127.74.20

30.18.1.2/125.42.14

30.1.0.0/35.213.12

30.1.0.0/35.213.12

Sürelî yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Her Sabah

Milliyet

Son Saat

Son Telgraf

Tan

T.C Resmî Gazete
Ulus
Yeni Sabah
Yeni İstanbul
Vakit
Zafer

Araştırma Eserler

- Akdevelioğlu, Atay ve Kürkçüoğlu, Ömer. "İran'la İlişkiler". İçinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980*. Editör Baskın Oran. C. I, 648-654. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Akgül, L. Hilal. "Rıza Han'ın (Rıza Şah Pehlevi) Türkiye Ziyareti". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, sy. 7/1 (2005): 1-42.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınları, 1999.
- Benhür, Çağatay. "İkinci Dünya Savaşı'nda İran'ın İşgali ve Türk Basını (1941)". *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkic or Turkic*, sy. 10/9 (2015): 75-104.
- Çetinsaya, Gökhan. "Tarihsel Perspektifte Türkiye-İran İlişkileri ve Nükleer Sorun". *İran Dosyası, SETA*, sy. 2-27 (2006): 2-277.
- Çetinsaya, Gökhan. "Türk-İran İlişkileri". İçinde *Türk Dış Politikasının Analizi. 135-158*, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yayınları, 2004.
- Deringil, Selim. *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1986.
- Dilan, Hasan Berke. *Türkiye'nin Dış Politikası/Atatürk Dönemi 1923-1939*. İstanbul: Alfa Yayınları, 1998.
- Fırat, Melek Fırat ve Kürkçüoğlu, Ömer. "Ortadoğu'yla İlişkiler". İçinde *Türk Dış Politikası, 1919-1980*. Editör Baskın Oran. C. I, 615-633. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Gönlübol, Mehmet ve Sar, Cem. *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası 1919-1938*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2013.
- Gürün, Kamuran. *Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası*. Ankara: A.Ü. S.B.F. Yayınları, 1983.
- Hale, William. *Dış Politikası 1774-2000*. Çev. Petek Demir, Ankara: Mozaik Yayınları, 2013.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Zoraki Diplomat*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Mangör, Halime Zehra. "Demokrat Parti Dönemi Türkiye-İran İlişkilerinin Kronolojik Olarak İncelenmesi". *CJas (Cappadocia Journal of Area Studies)*, sy. 2/2 (2020): 166-187.
- Mercan, M. Salih. "Tahran İkinci İslam İktisat Kongresi". *Yüzüncü Yıl Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Ortadoğu Özel Sayısı*, (2016).
- Özgiray, Ahmet. *Atatürk'ün Dış Politikası 1919-1938*. İzmir: Selçuklu Basımevi, 1999.
- Türk-İran Dostluk Cemiyeti Nizamnamesi*. İstanbul: İstanbul Matbaacılık, 1965.